

A BUDAPESTI EGYETEMI KÖNYVTÁR XV. SZÁZADBELI RITKA RÉZMETSZETE.

LEHRS MIKSÁTÓL,
a drezdai kir. képtár őrétől.

(Egy melléklettel.)

A budapesti egyetemi könyvtár a rézmetszet egyik igen értékes emlékét őrzi, a rézmetszet egy zsengéjét, melyet tőle Európa nagy rézmetszet-gyűjteményei méltán irigyelhetnek, melynek mását hasztalan keressük Bécs, Berlin, Drezda, München, Páris, London vagy Bâsel elsőrendű gyűjteményei között.

Az évszámmal jelölt legrégibb rézmetszet, mely Krisztus megostoroztatását ábrázolja, 1446-ból való. Ez egy gyűjteményes műnek képezi részét, melyből eddig csak hét lapot ismerünk. E képsorozat régebben *Renouvier de Montpellier* gyűjteményében őriztetett, melyből 1881-ben a berlini rézmetszet-gyűjtemény számára vásároltatott meg állítólag 25 ezer márkáért.

Oly metszetek, melyek 1451, 1457, 1461. évszámmal vannak megjelölve, hamisítványok, s mint ilyenek, az évszám nélküliekhez sorolhatnák; vagy, mint az 1457-iki, csak fémnyomaton fordulnak elő, s mint ilyenek, nem mondhatók korainak, miután fa- és fémnyomatok már a XIV-ik században is fordulnak elő.

A rézmetszet fejlődési menetének megállapításánál hosszú ideig az a felfogás uralkodott, hogy e művészet kezdetleges jelenségei után az első, kinek ismeretlen nevéhez a rézmetszés felfedezését fűzzük, az úgynevezett *mondatszalogos mester* 1464-ből. Őt követi az *E. S.* monogrammot használó mester 1466-ból, ki után a *Sybillák mestere* és a *kártyakészítő mester* következett. Csakis évtizedünkben, midőn a németországi rézmetszés homályos történetével tüzetesebben kezdtek foglalkozni, jutottak e felfogással épen ellentétes eredményre. Az újabb kutatás szerint a legrégibb rézmetsző, ki valószínűleg a Krisztus szenvedését ábrázoló 1446-iki kép mesterét is megelőzte, az úgynevezett kártyakészítő mester volt; 1440-ben a Rajna vidékén, Köln körül működött. Őt követi a Sybillák mestere,

ki ezen elnevezést a tivollai Sybillát ábrázoló metszete után nyerte, azonban semmi esetre sem volt az E. S. mester tanítványa, hanem ezzel egy és ugyanazon személy és a Sybillák mesterétől fenmaradt metszetek csak első kísérletei a később oly nagy hírré kapott E. S. mesternek. Ez utóbbi működési ideje 1450—1467. közé esik, miután a tőle fenmaradt közel 300 metszet 1466. vagy 1467. évszámmal van megjelölve. Ő a Rajna felső részén, Breisach tájékán élt és Schongauer szellemi atyjának tekintendő, kit kortársai «Pictorum gloria» névvel tisztelték meg.

Csak most, E. S. mester után következik a sorrendben az előbb legrégebb rézmetszőnek vélt «mondatszalagos mester», mint azt «Der Meister mit den Bandrollen. Ein Beitrag zur Geschichte des ältesten Kupferstiches in Deutschland. (Dresden, 1886.)» című művemben bebizonyítottam. Ez nem volt egyéb üzletszerű hamisítónál, ki E. S. mestert s az őt követő egykorúakat lemásolta. Az 1464. évszám, mely után őt Peosavant az 1464-iki mesternek nevezi, régibb fametszet-utánzata, melynek eredetijét a baseli műintézet gyűjteménye tartotta fenn számunkra.

A budapesti egyetemi könyvtár rézmetszete, mely Krisztus születését s a vele kapcsolatos bibliai történetet ábrázolja, jöllehet a felsoroltak egyikéhez sem tartozik, mindamellet a rézmetszet történetében nem kisebb fontosságú. Szerzője az úgynevezett «Szent Erasmus mestere», kitől számos, nagyrészt szenteket ábrázoló kép maradt fenn, de képei még néhány év előtt ismeretlenek voltak. Nevét szent Erasmus martyrságát ábrázoló metszete után nyerte, melynek eredetije Nürnbergben a Germanisches Museum-ban őriztetik. E gyűjteménynek általam szerkesztett katalogusában, (Kupferstiche des XV. Jahrhunderts), szintén ezen név alatt fordul elő. Eddigi feltevés szerint Nürnbergből származott; működési ideje 1450-re, tehát a kártyák mestere és E. S. mester működési ideje közé esik.

Ezen stílszerű és népviseleti feltevésen alapuló meghatározással teljesen megegyeztető azon régebben tett észrevételem, hogy Erasmus E. S. mesternek néhány képét lemásolta, de csakis olyanokat, melyek E. S. mester működésének első éveiből származtak és még az úgynevezett Sybillák mesterének tipusát tüntetik fel. Erasmus mester művészetét «Der Meister mit den Bandrollen» című művemben eléggé jellemeztem. Tőle körülbelül 500 lapot ismerünk;

de egyes darabok még ma is kerülnek elő könyvtárainkban; közös jellemvonásuk a kis alak, és az ábrázolás iparszerű kivitele. Példá-nyunk azonban eltér e közös jellemvonástól, a mennyiben alakja jóval nagyobb a mester eddig ismert képeinél, másrésről pedig Krisztus történetét egészen eredeti alakban, és minden eddig ismert kiviteltől eltérőleg tárgyalja, úgy hogy az egész XV. században hiába keressük mását. Több nem egykorú történeti eseménynek egy képen való ábrázolása egyedül Memlingnek Mária hét öröme című képen látható Münchenben.

Régi rézmetszetek tanulmányozása és kutatása Budapestre vonzott, annyival is inkább mert égtem a vágytól a berlini *Internationale Chalcographische Gesellschaft* 1887-iki kiadványában először ismertetet ama régi rézmetszet eredetijét megtekinteni, melyet az egyetemi könyvtár szerencsés birhatni. Itt Szilágyi Sándor könyvtárigazgatónak előzékenysége és Kudora Károly könyvtárőrnek szíves kalauzolása mellett megtekintettem a ritkaságok gyűjteményében gondosan elhelyezett rézmetszetet. Szolgálatot vélek tenni a szakértőknek, ha ezt a maga nemében páratlan és ritka rézmetszetet részletesen leírom.

Az előtérben balfelől az imazsámolyon Mária térdel és fogadja a szárny nélküli Gábor angyal üdvözlését, ki jobb kezében jogart tart. Mária és az angyal között mondatszalagon «*ave gracia ple(na)*» szavak olvashatók. Középen az angyali üdvözlés mellett balfelé fordulva a szűz anya térdel, a fehér terítőn fekvő kised Jézust imádva; a terítőt két angyal fogja. Ettől jobbra sz. József fogadja a két elkésett szülésznőt: Rachelt és Salomét; háttérben látható a jászol ökörrel és számmárral, mely felé őt pásztor imádással közeleg.

Jobbfelől a három királyok hódolati jelenete van ábrázolva. Mária az istálló előtt ülve tartja a meztelen gyermeket, ki jobb kezével a térdelő Menyhért király edényébe nyúl, baljával a tőle jobbra térdelő Józsefnek aranyat nyújtva. A jelenet megett tájkép terül el, melyet emberek, állatok és tornyok élénkítenek meg. Gábor angyaltól balra, de még az előtérben góthikus épület és egy torony emelkedik ki, megette a Jordán folyóval, melyen hajó és egy sárkány úszik. A kép szegélyén a folyónak megfelelő helyen *Jordan* s ez alatt a tornyos bástyának megfelelőleg *madelan* feliratok olvashatók; ez utóbbi valószínűleg Magedant, vagy Magdalat (Máté

evang. 15. 39.) akarja jelenteni. A folyó innenső partján sziklák-tól környezett magas épületek láthatók *cafferna* (Kafarnaum) felirattal. A felső rész házesoportjait *iherusalem*, *Syon* és *Galiley* feliratok különböztetik meg egymástól. A tájképen még egy férfi látható, íjját repülő madárra irányítva, ezenkívül egy őz, sertés és egy kecske.

A háttér egész jobb oldalát a három királyok felvonulása tölti be. A távoli halmok megett még látjuk őket három különböző ponton, a mint nagyítóüvegen át nézik a csillagot, mely öt csillag közül óriási nagyságban emelkedik ki. E csillag közepén a meztelen gyermek Jézus ül a kereszttel. A királyok három külön úton közelednek az előtérhez. A menet a születés és imádás közti helyen találkozik, egymást kölcsönösen üdvözölve. A kép e része igen gazdag fantáziával van megalkotva.

A jelenet háttérét hegyes-völgyes vidék képezi, várakkal és városokkal, szélmalomokkal, kutakkal, juhait legeltető pásztorral, őz, sertés és két ökör alakjaival, a jobboldali csoport egyik házának tetején *Car* betűk olvashatók; a szó második tagja a papir elronyolása miatt nem vehető ki tisztán. A felirat valószínűleg «*Caná*»-ra egészíthető ki.

Máriát mind a három helyen dicsfény övezi; Józsefet csak a születés helyén, Gábort pedig az üdvözlésnél. A gyermek Jézus övéinek körében sohasem hord keresztet. A nevek gót minusculákkal vannak írva.

A képet övező keskeny keret nincs bezárva. A lap magassága 2·06, szélessége 3·10 cm.

Még megvan az a könyvtábla, melyen e metszetet Szilágyi Sándor könyvtárigazgató és Kudora Károly könyvtárőr az ősnymtatványok felvétele alkalmával fölfedezték; ez pedig a Zainer János ulmi könyvsajtójából kikerült *Rationale divinorum officiorum* című 1473-iki ősnymtatvány első fatábláját képezte.

Egyes helyek, nevezetesen a felső jobboldal, könyvmoly által megrongálódtak. Az alsó ruhák, valamint Mária arcza halvány veresre vannak festve. Víznyomás nincs a papíron. A kép értéke 6—10 ezer márkára tehető.

(Az eredeti német kéziratból fordította: *Kudora Károly*.)

minden iram

Krisztus születése.

(XV. század. Magyarországi szerzetesi könyvtár gyűjteményében)